

Lucian Boia

ROMÁNIA
ELROMÁNOSODÁSA

Koinónia • 2015

A fordítás alapjául szolgáló mű:

Lucian Boia: *Cum s-a românizat România?*, Humanitas, 2015.

© Humanitas, 2015

© Koinónia, pentru prezenta ediție

© Rostás-Péter István, 2015

Fordította Rostás-Péter István

Proiect co-finanțat de Administrația Fondului Cultural Național.

Támogató a Romániai Magyar Demokrata Szövetség és a
Communitas Alapítvány.

A Koinónia Könyvkiadó tagja az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének, a Magyar Gyerekkönyvkiadók Egyesülésének és a Romániai Magyar Könyves Céhnek.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României **BOIA, LUCIAN**

România elrománosodása / Lucian Boia ; trad.: Rostás-Péter István. - Cluj-Napoca : Koinónia, 2015

ISBN 978-973-165-110-1

I. Rostás-Péter, István (trad.)

316(498)

94(498)

Elöljáróban

Minden egyes népnek megvan a maga tapasztalata a „többiekkel”. Ám kevesen vannak, akik olyan mértékben és intenzitással tesznek erre szert, mint a románok. A „nyitott” régióban elhelyezkedő és hosszú ideig csak hozzávetőlegesen strukturált, jelenlegi román terület politikai hatalmak és etnikai, illetve kulturális infúziók sokféleségének a színtere volt. Amikor 1859-ben a két fejedelemség, Havasalföld és Moldva egyesülésével létrejött Románia, az új állam a románok lakta területek kevesebb mint felét foglalta magában. Erdély és a többi, Kárpátokon túli vidék fejlődése majdnem egy évezrede Közép-Európa magyar, majd Habsburg, illetve osztrák–magyar teréhez kötődött; a románok voltak itt többségben, számuk viszont kevéssel haladta meg az összlakosság felét, mellettük jelentős, és főleg domináns „kisebbséget” alkottak a magyarok és a németek. Dobruzsza évszázadokon át az Oszmán Birodalomhoz tartozott, és a telepítések következtében többségi iszlám lakossággal bírt. Bukovina pedig, amelyet 1775-ben az osztrákok kiszakítottak Moldvából és bekebeleztek, többetnikumú régióvá vált, lakossága románokra, ukránokra, németekre, zsidókra oszlott. És végül Besszarábiában, amelyet 1812-ben Oroszország csatolt el szintén Moldvától, javában zajlott az eloroszosítás.

Az „idegenek” a két fejedelemségben is erős befolyással bírtak. Igaz ugyan, hogy nem voltak betelepítések, az Oszmán Birodalom szuverén hatalomként (Dobrudzsától vagy az egész egyszerűen hozzácsatolt balkáni államoktól eltérően) betartotta azt az elvet, miszerint muzulmánok nem telepedhettek le a román fejedelemségekben. A Dunától északra viszont sok balkáni keresztény talált menedéket: görögök, bolgárok, szerbek, albánok... Mivel az őshonos románok, a parasztoktól a bojárokig, többnyire nem voltak eléggé fogékonyak a kézművességre és kereskedelemre, ezek a tevékenységek már a középkortól jórészt az idegenek hatáskörében maradtak; Havasalföld és Moldva városaiban mindig is nagy számban – korszaktól függően eltérő mértékben és összetételben – éltek magyarok, németek, örmények, zsidók, görögök és bolgárok... Az arisztokrácia körében szintén hangsúlyos volt a balkáni, főleg görög elem. Maga Vitéz Mihály (Mihai Viteazul), a románok nemzeti jelképe is görög anyától született! Az elitet érintő román–görög kulturális és társadalmi szimbiózis a fanarióta korszakban jön létre, a XVIII. század elejétől 1821-ig. A bojárság nagy hányada, a kezdetleges polgársághoz hasonlóan, görög származású. Mindezekhez Moldvában sajátos jelenség társul, a zsidók XIX. századi tömeges bevándorlása (főleg Galíciából, később Oroszországból), ők vezető pozíciót szereznek elsősorban a kereskedők, de a kézművesek körében is.

Szükségtelen tovább fejtegetnünk a tényeket ahhoz, hogy megértsük a későbbi reakciót. A nemzeti ideológia kinyilatkoztatásával a románok célja egy román állam létrehozása lesz és az, hogy amennyire csak lehet, „lerázzák” magukról az ide-

geneket. Emiatt fokozódik a feszültség. Egyrészt a „többiekre” továbbra is szükség van, sőt a román társadalom, gazdaság és kultúra korszerűsítésében még inkább, mint azelőtt; másfelől – az akár „objektív” és szükséges – fölös idegen jelenlét és befolyás frusztrációt és ellenérzést gerjeszt. Miután oly sokáig mások uralma vagy befolyása alatt álltak, a románok olyan Romániát akartak létrehozni, amely valóban az övék. Ebből a feszültségből ered az állandósult román nacionalizmus, a maga hangsúlyosan „eticista” és vallásos jellegével (az tekinthető igazi románnak, aki román nemzetiségű, és lehetőleg ortodox vallású): olyan irányultság ez, amelyet nem elég pusztán bírálni, a „politikai korrektség” mai perspektívájából; legalább a történészek kísérletet kell tennie a megértésére.

Ekképpen jutunk el a még mindig meggyőző erejű szin-tagmához, „az egységes nemzetállamhoz”. Más szóval a román Romániához, a regionális különbségeket mellőző, *egyetlen* Romániához, amelyből száműzték a szeparatista kísértéseket és összeesküvéseket. A konstrukció modelljét a fejedelemségek egyesülése határozta meg. Nyilván a két alapító ország – Moldva és Havasalföld –, még ha nem is „tisztá”, de „majdhogynem tiszta” román állam volt. A közös nyelvben és a minden téren megnyilvánuló, fokozódó közeledésen kívül természetesen valamennyi terület saját történelmi identitással rendelkezett – 1859-ben egyébként a moldvaiak jobb szerették moldvaiaknak nevezni magukat, mint románoknak (mint ahogyan a moldova köztársaságbeli románok ma is így határozzák meg magukat). Ennek ellenére úgy jártak el, mintha az új Románia két (nem éppen egyenlő) fele között a legkisebb eltérés sem létezett vol-

na. Egységes állam! A moldvaiaknak nem kedvezett kimondot-
tan az, hogy a súlypont erőteljesen az ország déli része, főleg
Bukarest felé mozdult el. Bár demográfiailag és gazdaságilag
Havasalföld megelőzte, Moldva 1859-ig megtartotta cáfolha-
tatlan intellektuális elsőbbségét; hamarosan ezt az előnyt is el-
veszíti. Gazdaságilag pedig úgy tűnik, hogy tartósan berendez-
kedett, egészen máig, az utolsó helyre. Egy kevésbé központo-
sított rendszer talán kiegyensúlyozottabb regionális fejlődést
tett volna lehetővé. Az „egység” filozófiája azonban továbbra is
uralta a román politikai gondolkodást.

I. AZ ÓKIRÁLYSÁG

Románok és idegenek

1859-ben Romániának (melyet az első években hivatalosan Egyesült Fejedelemségeknek neveztek) mintegy 4 millió lakosa volt. Az 1899-es népszámláláskor majdnem 6 millió főt (5 956 690) regisztrálnak, míg a következőnél, 1912-ben több mint 7 milliót (7 324 920).¹ A népszámlálásokon állampolgárságuk és vallásuk szerint írták össze a lakosokat, nemzetiségük (és anyanyelvük) alapján viszont nem. Ez utóbbi kategóriák – érvel L. Colescu, a statisztikai iroda vezetője az 1899-es népszámlálás eredményeinek közzétételekor – nem mérvadóak. Relevánsak-e vagy sem, mégis érthetetlen, hogy ezt a szempontot nem vették figyelembe, miközben az űrlap amúgy is egy sor kérdést tartalmazott. A kutatónak ébernek kell lennie, hogy ne essen tévedésbe. Tudnia kell, hogy akiket törökként tüntettek fel, egyáltalán nem törökök, hanem túlnyomó többségükben arománok, akik még mindig az Oszmán Birodalom

¹ A Románia népességére vonatkozó statisztikai adatokat az 1899 és 1912 közötti periódusból az illető népszámlálásoknak szánt kötetekből vettük át: L. Colescu, *Recensământul general al populațiunii României (decembrie 1899)* (Románia lakosságának általános népszámlálása, 1899 december), București, 1905; I. Scărlătescu, *Statistica demografică a României (Recensământul din 19 decembrie 1912)* (Románia statisztikai demográfiája, az 1912. december 19-i népszámlálás), București, 1921.

alattvalói. Ezzel ellentétben az általános statisztikában (létezik egy másik is, amely külön Dobrudzsára vonatkozik) a dobрудzsai törököket románokként regisztrálták. Még zavaróbb, amikor az erdélyi románokról vagy a bukovinaiakról van szó; őket osztrák–magyarokként tüntetik fel (nyilván azokat kivéve, akik a román állampolgárságot választva lemondtak eredeti állampolgárságukról). A nemzetiségi hovatartozás kérdéséhez akkor juthatunk közelebb, ha az állampolgárságra és a vallásra vonatkozó rovatot hasonlítjuk össze. Az ortodox osztrák–magyarok így nem föltétlenül románok (elvileg lehetnek szerbek is vagy ukránok), nagyrészt viszont bizonyára azok. Ugyanakkor teljesen láthatatlanok maradnak a görög katolikus (unitus) erdélyi románok, akik szülőföldjükön a románságnak csaknem a felét tették ki. Az Ókirályságban azonban nem szívelték ezt a felekezetet (románok, akik lemondtak az igaz hitről!), úgyhogy az nem is jelenik meg a népszámlálási adatok között. Feltételezhetően az általános katolikus kifejezés alá jegyezték be őket, egyeseket közülük – ki tudja – talán az ortodoxok közé soroltak. Ilyen helyzetben a történész csak nagyon hozzávetőlegesen tudja megállapítani a Romániába átköltözött erdélyi románok (egyáltalán nem csekély) számát.

Első látásra tehát Románia rendkívül „tisztá” nemzetállamként tűnik fel, a nemzet etnicista felfogása értelmében. Nincsenek kisebbségek: a nem románokat egyszerűen „idegeneknek” nevezik, és két kategóriára osztják őket: egyesek közülük idegen állampolgársággal bírnak, mások pedig állampolgárság nélküliek. Ennek az osztályozási rendszernek megfelelően 1860-ban a becslések szerint a lakosság 95,2%-a román,

1899-ben egy erőteljes bevándorlási hullám eredményeként ez az arány 92,15%-ra mérséklődik, míg 1912-ben 93,47%-ot alapítanak meg.

Viszont ha tüzetesen szemügyre vesszük, az összkép sokat veszít látszólagos egyneműségéből. Először is ott vannak a kisebbségek: bár nem számolnak velük, mégis léteznek. Dobruzsában mindenképp, de ez egy sajátos kérdés, amelyet külön fogok tárgyalni. Cigányok (a jelenleg ajánlatos terminológia szerint „romák”) viszont mindenfelé laknak. A XIX. század vége felé számukat 250 000 és 300 000 közöttire becsülték, ami az ország lakosságának 4–5%-át jelentette,² ez pedig korántsem elhanyagolható, ha levonjuk a 92–93%-os „összrománságból”. Számolni kell még a moldvai csángókkal, akik Erdélyből érkeztek a sajátos magyar dialektusukkal és katolikus vallásukkal; a Moldvában regisztrált katolikusok, szám szerint 65 ezren (1899) nagyrészt ehhez az etnikai és felekezeti közösséghez tartoznak (az összlakosság valamivel több mint 1%-át képezve). A Duna mellékén pedig bolgárokat és szerbeket is találunk (sőt teljes bolgár falvak léteznek Bukarest mellett). Mindemellett, főleg várososon sok idegen asszimilálódik, és vannak, aki román állampolgárságuk megszerzése után is bizonyos fókig őrzik etnikai és vallási identitásukat. Az 1899-ben regisztrált 70 000 *román* katolikus nem mindegyike csángó; legalább néhány ezren más származásúak. Szintén románként tartottak nyilván mintegy 4500 protestáns, 3500 örményt és 4272

² Viorel Achim, *Țiganiii în istoria României*, Editura Enciclopedică, București, 1998 (Magyar nyelven: *Cigányok a román történelemben*, Osiris Kiadó, Budapest, 2001).

mózeshitűt: a csekély számú honosított zsidóságról van szó. Ám a balkáni ortodoxok, akik már románokká váltak, bizonyára többen voltak. Ha a dobrudzsai kisebbségeket is számításba vesszük (még akkor is, ha egybegyűjtjük a majdnem elfelejtett, osztrák–magyar alattvalókként nyilván tartott románokat), a románok aránya 85%-ra csökken.

Az 1899-es népszámlálás szerint a románokon kívül Romániában számos „idegen” élt, akiket a már említett kategóriák szerint osztályoztak: egyesek közülük „idegen alattvalók”, mások „védelem nélküliek”. 1899-ben a 92,15%-os románsághoz képest arányuk 3,17%-ra, illetve 4,68%-ra nő; az 1912-es népszámláláskor a 93,47%-os román lakosság mellett 2,89% idegen alattvalót és 3,63% védelem nélküli idegent jegyeznek. A védett alattvalók közül a legtöbben osztrák–magyarok: 1899-ben 1,82% (abszolút számokban 108 285), míg 1912-ben, ezúttal külön számolva a szomszédos monarchia két „fele” szerint: 0,96% magyar (69 221) és 0,63% osztrák (45 286); említettem már, hogy az „osztrák–magyar”, az „osztrák” vagy a „magyar” bármilyen más nemzetiségűt jelölhetett, aki a kettős monarchiából érkezett, beleértve a románokat is. De még így is sok magyart találni, aki Romániába költözött át. Németek (német állampolgárok) 7733-an vannak 1899-ben (1912-ben 7685-en), de a német összetevő ennél jóval jelentősebb, ha a Németországból származottakat és a német ajkú, jóval népesebb osztrák–magyarokat is ideszámoljuk.

A „védelem nélküli” idegenek nagy része zsidó: 1912-ben a férfiak 85,7%-a és a nők 88,4%-a; a fennmaradó részt különböző idegenek alkotják, akik elvesztették eredeti állampolgár-

ságukat – ideértve a románokat is, meglepően nagy arányban (1912-ben 8,4% a férfiak és 6,4% a nők körében, a legtöbben Erdélyből és a Bánságból érkeztek). Ami a zsidókat illeti, számuk főleg Moldvában folyamatosan nőtt a XIX. század során. 1859-ben Moldvában 118 922 zsidót jegyeztek, miközben Havasalföldön csak 8499-et, Olténiában pedig mindössze 735-öt; 1899-ben a moldvai zsidó népesség elérte a 196 752 főt, ugyanakkor Havasalföldön is érezhetően gyarapodott: 60 760 főre. Az ország két része azonban továbbra is erősen különbözött ebből a szempontból. 1900 után a zsidók egy része elhagyja Romániát, így 1912-re Moldvában 167 590-re³ csökkent a számuk. Bárhogy is nézzük, a kevés „nemrománnal” rendelkező Románia képe sokkal találhatóbb Munténia és Olténia esetében, mint Moldva tekintetében. A felekezeti hovatartozásra vonatkozó, 1899-es százalékok ebből a szempontból beszédesek: Munténiában 95,4% ortodox van, mőzeshitű 2,3%, katolikus pedig 1,6%; Olténiában ez a számsor: 98,5%, 0,4%, illetve 0,9%; Moldvában viszont az ortodoxok aránya 84,2%, a zsidóké 10,6%, a katolikusoké (akik csángók, de egyesek közülük románok) pedig 4,8%.

Legnagyobb eltérés mégis a vidéki és a városi Románia között mutatkozik. Az országot általában véve meglehetősen nagymértékű etnikai egyneműség jellemzi (az említett kivételekkel); a vidéki közeg rendkívül homogén, közel a teljes tisztaság „ideáljához”; a városok ellenben a lehető legközmozop-

³ L. Colescu, *La population de religion mosaïque en Roumanie. Étude statistique* (A mőzeshitű lakosság Romániában. Statisztikai tanulmány), București, 1915.

litább összetételűek. Mivel a városi lakosság aránya igen alacsony (1912-ben mindössze 18% volt), az urbánus környezet eltérő demográfiai szerkezete nem befolyásolta érdemben az általános statisztikákat. Egymással szembeállítva azonban e közegek két, egymástól nagyon is eltérő Romániát körvonalaznak, és nem pusztán társadalmi és kulturális, hanem jórészt etnikai téren. Az alábbi, az 1899-es népszámlálásra vonatkozó adatok a legteljesebbek. Mint kiderül, a románok a városi lakosság 68,59%-át teszik ki az országos 92,15%-os arányhoz képest; az idegen állampolgárok aránya 12,15%, az állampolgárság nélküli lakosoké 19,26%. A románok számaránya a moldvai városokban a legalacsonyabb: mindössze 54,55%-os, az idegenek zömét az állampolgárság nélküliek (zsidók) alkotják, mintegy 39,38%-os arányban. A fontosabb városok közül Jászvásár (Iași) a legkevésbé román; 1899-ben lakosainak mindössze 43,93%-a román állampolgár; a zsidók abszolút többséget alkotnak: 50,78%-ot; a következő években számuk csökken, 1912-es arányuk 42,33% lesz. Más moldvai városok, ahol a zsidók aránya 1912-ben meghaladja az 50%-ot: Fălticeni, Dorohoi és Botoșani. Munténiában a „legkevésbé román” város Brăila 58,93%-os román lakosságárányával (1899-ben); itt a görögök 8,75%-ot tesznek ki, a védelem nélküliek (jórészt zsidók) 19,26%-ot képeznek.

Időzzünk el a fővárosnál. 1899-ben Bukarest 276 178 fős lakosságának 65,54%-a román állampolgár (181 009 fő); 1912-re az összlétszám 341 321-re nő: ebből 240 314 román, 56 912 idegen és 44 084 védelem nélküli; a románok tehát elérték a 70%-os küszöböt. Az állampolgárság szerint 1899-ben 37 884

osztrák–magyar⁴ jelenik meg a statisztikákban, rajtuk kívül 3845 német, 2013 olasz, 1667 görög, 912 bolgár, 869 francia, felekezeti hovatartozásuk szerint pedig 198 802 ortodox, 40 533 zsidó, 25 692 katolikus, 10 280 protestáns... Az etnikai hovatartozás (amit nem jegyeztek fel) megközelítéséhez összevethetjük az állampolgárságra és a vallásra vonatkozó rovatokat. A „románoknál” a túlnyomórészt ortodox többség mellett 128 mózeshitűt is találunk, 1030 katolikus, 352 protestánst és 211 örményt. Az osztrák–magyarok esete érdekesebb: közülük 10 966 ortodox, 927 zsidó, 18 541 katolikus és 7346 protestáns; a többséget képező katolikus és protestáns, „valódi” osztrákokon és magyarokon kívül az ortodoxok zöme minden bizonnyal román (esetleg többen a katolikusok közül is, amennyiben a görög katolikusokat is idesorolták). Mindebből azt a következtetést vonhatjuk le, miszerint a román nemzetiségűek száma néhány százalékkal meghaladja a román állampolgárként regisztráltakét.

Az ország néhány évtizednyi intenzív korszerűsítése után az idegenek 1900 körül érik el legmagasabb számarányukat, főleg városon. Ebben az időszakban tartanak igényt leginkább a különféle területek szakértőinek hozzáértésére, úgyhogy számos idegen találja meg számítását Romániában. A XIX. század közepe táján az orvosok többsége idegen volt;⁵ közülük a leg-

⁴ A Románia fővárosában élő magyarokra vonatkozóan: Hencz Hilda, *Bucureștiul maghiar* (Magyar Bukarest), II. kiadás, Pro Universitaria, București, 2013.

⁵ Lidia Trăușan-Matu, *De la leac la rețetă. Medicalizarea societății românești în veacul al XIX-lea (1831–1869)* (A főzettől a receptig. A román társadalom medikalizálódása a XIX. században [1831–1869]), Editura Universității din București, 2011, 97–100. o.

ismertebb Carol Davila, a román egészségügyi rendszer megszervezője. A XIX. században mintegy 125, Bukarestben tevékenykedő építész azonosíthatunk; közülük körülbelül 75 különböző származású idegen;⁶ a „kis Párizs” legrepresentatívabb épületei olyan francia építészek nevéhez fűződnek, mint Paul Gottereau vagy Albert Galeron, utóbbi a főváros jelképértékű épületének, a Román Athéneumnak a tervezője. 1900-ra a románok megtanulták, amire szükségük volt, úgyszólván többségbe kerülnek azon mesterségek esetében is, amelyekhez kezdetben egyáltalán nem értettek. Idegenek azonban továbbra is eléggé sokan vannak, és bizonyos területeken nagyobb elismerésnek örvendenek, mint honos szaktársaik.

Bukarest városának 1899-es statisztikai évkönyve részletesen, utcára lebontva mutatja be lakosainak nemzetiség és szakma szerinti megoszlását.⁷ 368 orvos van (köztük mindössze 5 nő!), közülük 277 román, 70 zsidó (majdnem egyötödük). A mérnökök (és építészek) száma 631, ebből 472 román, 27 francia, 24 olasz, 113 osztrák–magyar, 39 német, 42 zsidó... A 40 fogorvosból csupán 10 román, 12 osztrák–magyar, 11 zsidó... Tanárok száma: 1244, ebből 858 román, 56 francia, 141 osztrák–magyar, 67 német, 78 zsidó... Festők, művészek, szobrászok: 551, köztük 246 román, 50 olasz, 129 osztrák–magyar, 28 német, 56 zsidó... A 4307 magántisztviselő (különfé-

⁶ Cezara Mucenic, *București. Un veac de arhitectură civilă. Secolul al XIX-lea* (Bukarest. Egy évszázad polgári építkezése. A XIX. század), Editura Silex, București, 1997.

⁷ *Anuarul statistic al orașului București pe anii 1898 și 1899* (Bukarest városának statisztikai évkönyve az 1898- és 1899-es évekre), București, 1901.

le bankoknál, kereskedelmi ügynökségeknél) közül 1678 román, 1696 zsidó, 517 osztrák–magyar, 132 német... Gépészek és kovácsok: 2681, ebből 1480 román, 877 osztrák–magyar, 93 német, 163 zsidó; a 775 lakatos közül: 440 román, 280 osztrák–magyar, 20 német, 28 zsidó; 196 esztergályos, amiből 90 román, 41 zsidó, 53 osztrák–magyar; 1537 kőműves, közülük 919 román, 287 olasz, 203 osztrák–magyar, 31 német; cipészek és csizmadiák: összesen 3206, ebből 1932 román, 837 osztrák–magyar, 289 zsidó; a szabók száma 2650, amiből 1353 román, 533 osztrák–magyar, 1664 zsidó, 30 német; 4690 kereskedő, közülük 2313 román, 1553 zsidó, 289 osztrák–magyar, 94 görög, 51 német... 1007 szakács, ebből 407 román, 559 osztrák–magyar. A legnépesebb és egyben legkevésbé román csoportot – a fogászok, szakácsok és kereskedők mellett – a szolgáltatók alkotják. Összesen 23 927 főt regisztráltak (ugyanakkor ez a leginkább elnöiesedett ágazat: 11 314 férfi és 12 613 nő), közülük 9993 román, 12 474 osztrák–magyar (melyből 8039 nő), 130 német és 454 zsidó. Ebben a szereposztásban jelképes alakká válik a magyar (esetleg Erdélyből származó román) szolgáltató.

Sok területen az idegenek jóval meghaladják az összpopulációhoz viszonyított arányukat. Az olaszok mindössze 0,7%-át alkotják a bukaresti népességnek; a kőművesek között viszont 18,5%-os arányban vannak jelen (a Romániában letelepedett olaszok általában kőfaragók, kőművesek, útépitők). A zsidók a főváros lakosságának 14,5%-át teszik ki, de az orvosok 19%-át, a fogászok 25%-át, a szabók 63%-át és a kereskedők 33%-át ők képezik... A németek az összlakossághoz viszonyított, 1,4%-ukhoz képest nagyjából minden területen nagyobb arányban tevé-

kenykednek: a mérnökök (6,2%), a tanárok (5,4%), a gépészek (3,5%) körében. Az osztrák–magyarok, akik egyébként nemzetiségi szempontból és kulturálisan a legdifferenciáltabb csoportot képezik, mindenütt fellelhetőek...

1900-ban Románia a második helyen állt Európában, ami az országban megtelepedett idegenek arányát illeti: 1000 lakosra 79 külföldi jutott. Az első helyet Svájc foglalta el, az 1000 lakosra eső 115,6 idegennel. A többi ország Romániától jócskán leszakadva következett: Dánia – 32,7; Belgium – 31; Franciaország – 27,3%; Ausztria – 20,2; Németország – 13,8; Bulgária – 13,3; Magyarország – 12,8; Szerbia – 9,7. Beigazolódik tehát, hogy a korabeli Románia nagyfokú vonzerőt képviselt.

Mi is tehát a helyzet? Románia nemzetállam, a falvak kétségkívül szinte teljesen csak román lakossággal bírnak, a városok azonban (Románia korszerűsödésének színterei) többnemzetiségűek és multikulturálisak. Az ideális szabványtól való eltérést mind a törvénykezés, mind a statisztika megpróbálja elfedni vagy kikezdeni, a „többiek” külön kategóriákba sorolva – ők valamiféle „albérlők”, az ország nem lehet az övék is.